

10 Metanoia (obrácení, pokání, změna smýšlení, určení a smyslu života)

10.1 Úvodem příběh a jeho rámec

„Do jeho blízkosti přicházeli samí celníci a hříšníci, aby ho slyšeli.

Farizeové a zákoníci mezi sebou reptali: On přijímá hříšníky a jí s nimi!

Pověděl jim toto podobenství:

Jeden člověk měl dva syny.

Ten mladší řekl otci: ‚Otče, dej mi díl majetku, který na mne připadá.‘ On jim rozdělil své jmění (Dtn 21,17: „Vezme ohled na prvorozeného syna nemilované a dá mu dvojnásobný díl všeho, co má, protože on je prvotina jeho síly, jemu náleží právo prvorozenství.“)

Po nemnoha dnech mladší syn všechno zpeněžil, odešel do daleké země a tam rozmařilým životem svůj majetek rozházel.

A když už všechno utratil, nastal v té zemi veliký hlad a on začal mít nouzi.

Šel a uchytit se u jednoho občana té země; ten ho poslal na pole pást vepře.

A byl by si chtěl naplnit žaludek slupkami, které žrali vepři, ale ani ty nedostával.

Tu šel do sebe a řekl: ‚Jak mnoho nádeníků u mého otce má chleba nazbyt, a já tu hynu hladem!‘

Vstanu, půjdu k svému otci a řeknu mu: ‚Otče, zhřešil jsem proti nebi i vůči tobě.‘

Nejsem už hoden nazývat se tvým synem; přijmi mne jako jednoho ze svých nádeníků.‘

I vstal a šel k svému otci. Když ještě byl daleko, otec ho spatřil a hnut lítostí běžel k němu, objal ho a políbil.

Syn mu řekl: ‚Otče, zhřešil jsem proti nebi i vůči tobě (Ž 51,6: „Proti tobě samému jsem zhřešil, spáchal jsem, co je zlé ve tvých očích. A tak se ukážeš spravedlivý v tom, co vyřkneš, ryzí ve svém soudu“). Nejsem už hoden nazývat se tvým synem.‘

Ale otec rozkázal svým služebníkům: ‚Přineste ihned nejlepší oděv a oblečte ho; dejte mu na ruku prsten a obuv na nohy. Přiveďte vykrmené tele, zabijte je, hodujme a budme veselí,

protože tento můj syn byl mrtev, a zase žije (Ef 2,4-5: „Ale Bůh, bohatý v milosrdenství, z velké lásky, jíž si nás zamiloval, probudil nás k životu spolu s Kristem,

když jsme byli mrtvi pro své hříchy. Milostí jste spaseni!“), *ztratil se, a je nalezen.*‘
A začali se veselit.

Starší syn byl právě na poli. Když se vracel a byl už blízko domu, uslyšel hudbu a tanec.

Zavolal si jednoho ze služebníků a ptal se ho, co to má znamenat.

On mu odpověděl: ‚Vrátil se tvůj bratr, a tvůj otec dal zabít vykrmené tele, že ho zase má doma živého a zdravého.‘

I rozhněval se a nechtěl jít dovnitř. Otec vyšel a domlouval mu.

Ale on mu odpověděl: ‚Tolik let už ti sloužím a nikdy jsem neporušil žádný tvůj příkaz; a mně jsi nikdy nedal ani kůzle, abych se poveselil se svými přáteli.

Ale když přišel tenhle tvůj syn, který s děvkami prohýřil tvé jmění, dal jsi pro něho zabít vykrmené tele.‘

On mu řekl: ‚Synu, ty jsi stále se mnou a všechno, co mám, je tvé.

Ale máme proč se veselit a radovat, poněvadž tento tvůj bratr byl mrtev, a zase žije, ztratil se, a je nalezen“ (Lk 15,1-3.11-32).

Nejčastěji je toto podobenství známo pod nadpisem „O marnotratném synu“. Zde dáme přednost označení „O milosrdném otci a dvou ztracených synech“. Nelze přehlédnout, že vyprávěné podobenství je odpovědí na kritiku Ježíšova setkávání s různými lidmi ve společnosti, která přichází ze strany farizejské a zákonnické mentality. Naznačují to úvodní verše kapitoly a role mladšího a staršího syna pak můžeme vidět i v této souvislosti. Pro výtěžek k tématu budeme sledovat exegezi dle tří publikací.⁴²⁶

Exegeté nás dále upozorňují na vnější i vnitřní cesty a vztahy jednotlivých osob a dle toho lze rozlišit čtyři scény:

prosba mladšího syna o dědičný podíl (15,11-12);

život mladšího syna v cizině (15,13-19);

přijetí mladšího syna, který vrací domů, otcem (15,20-24);

reakce staršího bratra a rozhovor s otcem (15,25-32).

A tyto hlavní tři osoby procházejí různými cestami:

⁴²⁶ Srov. Drewermann Eugen: Das Lukas-Evangelium. Bilder erinnerter Zukunft, Band 2, s. 233-257; Jiří Mrázek: Lukášovská podobenství, s. 81-89; Katholisches Bibelwerk e. V., Barbara D. Leicht (Hrsg.): Grundkurs Bibel. Neues Testament 1. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2002, 2/45-47.

otec zůstává v místě, a přesto je v pohybu – jde naproti mladšímu i staršímu synovi, je ochoten a připraven opustit své hledisko a jít naproti svým synům;

mladší syn se odloučí od domu, udělá pozitivní i negativní zkušenosti v cizině (příběh neuvádí, jak peníze promarnil), znečistí se při kontaktu s prasaty (srov. Lev 11,7) a vrací se zpět k otci ze situace nejhlubšího ponížení;

starší syn se jeví tak, že zůstal po celou tuto dobu na dvoře otce, neopustil v nejpravějším smyslu slova své hledisko. Nechce nakonec vstoupit do domu svého otce, v němž je jeho bratr.

Celkově lze říci, že vnější pohyby osob naznačují i vnitřní hnutí těchto postav.

10.2 Milosrdný otec, ztracení synové, přechod z cesty smrti na cestu života

Na začátku se dočítáme o dvou synech jednoho otce, pak se text věnuje příběhu mladšího ze synů a v závěrečné fázi textu a v určité fázi příběhu mladšího syna se objeví na scéně starší syn. Jestliže vypadá situace po několika řádcích velmi špatně pro mladšího syna, nakonec se promění, zatímco situace staršího syna zůstane otevřená v jeho negativním stavu a postoji. Otec se vůči oběma projevuje s láskou a porozuměním. Není tajemstvím, že role mladšího syna reprezentuje právě ty, kteří jsou hodnoceni farizeji a zákoníky jako hříšní, sociálně vyloučení, nepožehnaní, ztracení, nemorální a s nimiž se Ježíš stýká a životy mnohých z nich se na základě s Ním proměnily a vydaly na cestu života. Role staršího syna představí farizejskou a zákonnickou mentalitu těch, kdo se považují za morální, slušné, dobré a správné, lepší než ostatní, protože dodržují potřebné příkazy a zákazy.

Otci jde o plně zdařilý život obou synů a s ním související vzájemné vztahy. Otec má rád oba syny. Vztah mladšího syna k otci dojde ke smíření a harmonii, starší syn otci vyčítá, svého bratra neuznává za svého bratra a odmítá vstup do harmonických vztahů vzájemného smíření. Jakoby usmíření obou bratrů mělo teprve znamenat skutečné smíření s otcem. Tím mohl autor podobenství naznačovat, že usmíření farizejů, zákoníků a tzv. hříšníků může představovat skutečné smíření s Bohem.

Jedna z cest porozumění důvodům a motivům jednání mladšího syna na počátku příběhu vede přes snahu získat samostatnost, nezávislost, svobodu, postavit se na vlastní nohy, dále skrze atmosféru vytvořenou doma starším bratrem i snad úsilím nebýt vždy jen ten druhý ve stínu privilegovaného prvorozeného bratra a něco do-

kázat. Postoje a jednání staršího syna na konci podobenství podporují tezi o důvodech mladšího syna opustit rodný dům.

Otec měl celoživotní uživatelské právo, čímž garantoval synům úplnost jejich dědičného podílu. Mladší syn se chová k otci vlastně tak, jako by otec byl mrtvý zaživa (jeho díl mu totiž náležel až po smrti otce). Dostane, co chce a má to v penězích. Od této chvíle je jediným dědicem starší syn. Mladší syn je volný a odchází pryč. Chce začít nový život. Otec jej ztrácí. Mladší syn přestává být synem. Otec ale nepřestává být otcem, jak vidíme dále.

Materiální existenční zajištění či peníze na živobytí rozházel nesmyslným (asótós = heillos = ne-spásným) způsobem či životním stylem, který nebyl prospěšný jemu ani druhým (kromě těch, kdo toho dovedli asi dobře využít). Toužil po svobodě, uznání, úspěchu a zažívá ponížení, výsměch, zklamání a dostává se doslova na sociální dno. Vše dokreslují rámcové podmínky, totiž hlad a bída v celé zemi. Ze zajištěného syna se stává nejnuznější nádeník, který je na tom hůře než (pro něho) nečistá zvířata.

V této ponižující situaci najde sílu se vrátit k otci. Vsadí na jednu – poslední – kartu. Přichází k sobě, jde do sebe, reflektuje pravdivě a upřímně svou cestu a připravuje si vyznání otci. Uvědomuje si, co měl a co ztratil. Došlo mu, že byla chyba opustit otce a tím mu ublížit, že byla chyba se stále srovnávat se starším bratrem a vyčítat „nebi“ jeho prvorozenství. Pozbyl svých práv u otce, proto může prosit jen o milost a odpuštění. Nezůstane jen u úmyslu a úvahy, ale skutečně vstane a jde, tzn. jedná dle toho, k čemu dospěl. Můžeme hovořit o scénáři s prvky pokání. Stačila by mu pozice nádeníka, protože i ten je víc a je na tom nyní lépe. Na víc ani nepomyslí.

Otec jedná jinak, než by se dalo očekávat. Jako letitý Orientálec jedná pod svou „důstojnost“. Syn zůstal v jeho srdci. Vyjde mu vstříc, obejmě ho a políbí. Nepotřebuje si vychutnat celé synovo vyznání a s tím spojené ponížení a pokoření. Taková chvíle přináší proud radosti, v němž nemají místo zášť a výčitky. Věci, které přikáže synovi přinést, symbolizují navrácení důstojnosti syna, plné právní moci (prsten – koná v otcově jménu, v něm mohou ostatní zase vidět otce) a ukončení bídy a otroctví (boty) (srov. Gen 41,41-42; 1 Mak 6,15). Čteme o znameních odpuštění a návratu statusu syna. Po časech odcizení, zoufalství, ztracenosti má zase domov.

Zajímavé propojení umožňuje souvětí, které se opakuje ve slovech otce, a sice že jeho mladší syn byl mrtev a zase žije, byl ztracen a je nalezen. Toto sdělení potvrhují i slova služebníků, kteří vyprávějí staršímu synovi, že se otec raduje a slaví proto, že mladší syn je živ a zdrav. Napadne nás (stejně jako v příběhu o milosrd-

ném Samařanovi), jak byl mrtev, když neumřel, jak nežil, když zase žije. Vyjdeme-li z počáteční myšlenky, že mladší syn zachází nejprve s otcem tak, jakoby byl otec mrtev zaživa, můžeme oproti tomu říci, že pro otce mladší syn, jak dokládá podobností, nebyl mrtev v tom smyslu, že by sobě i druhým otec říkal, že už pro něj po tom všem, co syn udělal, neexistuje, nezajímá ho a zřekl se ho. Pak se nabízí jediná možnost (opět podobně jako u Ježíšovy odpovědi zákoníkovi v příběhu o milosrdném Samařanovi), že postoje, jednání a lidské bytí mladšího syna nejsou na cestě života v souladu s Božím slovem, ale naopak odpovídají cestě smrti (ne-života, ne plně zdařilého lidského života odpovídajícímu možnosti člověka stvořeného k Božímu obrazu a podobnosti). Jestliže díky otci a svému pokání najde zase mladší syn nově život ze smrti, můžeme z toho vyvodit příklad vzkříšeného života. Takovou proměnu může vyvolat a způsobit jen živý Bůh. Výsledkem je radost a slavení proměny, návratu a nově nabytého statusu.

Ta radost vadí už na dálku staršímu synovi. Ani ještě neví, proč je radost a proč se slaví. O svém bratrovi už nemluví jako o svém bratrovi, ale jen jako o „tom tvém synovi“, když vyčítá otci. Domýšlí věci, které v popisu situace mladšího syna nezažily (např. že prohýřil vše s prostitutkami...). Pokud jsme se u otce setkali s přístupem soucítění, porozumění, dobroty, milosrdenství, odpuštění, vzájemnosti a radosti, u staršího syna právě toto postrádáme. Jeho pojetí otce, vzájemných vztahů, postoje, slova a jednání působí naopak rigorózně, rigidně, neosobně a nesmiřitelně. Vylučuje, místo aby začleňoval. Jeho stanovisko v oblasti morálky a zbožnosti naráží na své hranice, když přijde na lidskou nouzi a bezmoc. On je přece tím dobrým a správným synem, jenž je ošizen o odměnu za své lopocení. A najednou může dosáhnout lásky otce mladší syn za úplně opačné chování. Co všechno se v něm asi odehrává a po čem všem asi touží, kdyby to bylo možno a ne zakázané... Viděli jsme, kam dovedlo bezohledné hledání sebe, představa svobody bez povinnosti a závaznosti a touha po nezávislosti a úspěchu mladšího syna. Nakonec i starší syn hledá skutečnou svobodu, když o svém vztahu k otci mluví jako o otročení a o tom, že nepřestoupil žádné příkazy. V jeho podání vyznívá svoboda jako zvnitřnělý nátlak či přinucení. Rozcházel by se výrazy mít povinnost a chtít, muset a moci a Bůh a zákon by byly totožné veličiny. Je rovněž i zde patrné, jak se obě postavy synů vzájemně podmiňují.

Přístup staršího bratra, který ztělesňuje postoje a jednání farizejů a zákoníků, odpovídá praktikované legalistické (zákonické) morálce vztažené pouze k já člo-

věka, úzkostlivé (ustrášené) morálce fixované na autority, morálce poslušnosti, výkonu a dodržování, jež je v rozporu s ježíšovským étosem, v němž jde o osobní, sociálně vztaženou, osvobozující, tvořivou, věcnou (přiměřenou), otevřenou, dynamickou, zodpovědnou mravnost, která bere svou míru podle nouze člověka a jeho konkrétní situace, podle radikální, předcházející dobroty a náklonnosti Boha k člověku, jak se projevuje ve slovech, smýšlení a jednání Ježíše Krista.⁴²⁷

Mladší syn spolu s dalšími „celníky a hříšníky“ zakusili, že mohou žít jen z Božího milosrdenství a odpuštění. Nemohou a nemusí požadovat žádná práva. Byli přijati a proměněni postojem nezničitelné a nezasloužené Boží lásky, které pak rádi i jako spravedlivé důvěřují a přimknou se k ní. Ukotvení v Boží lásce dovoluje se radovat z proměny a štěstí druhých, „radovat se s radujícími, plakat s plačícími“. Starší syn zůstává (zatím?) v podobenství izolován mimo sféru otcova domova, kde utváří vztahy a atmosféru milosrdná láska, zodpovědná svoboda, smíření. Ztracen a umírající je nyní on, naopak mladší syn našel nový život a jeho cestu. Podobenství ukazuje, že dle křesťanského étosu se Boží láska a s ní související „život v plnosti“ skrze Ježíše Krista nabízí každému, zejména těm, kteří jsou nejvíc zranitelní, zranění, nejslabší, sociálně vyloučení, pohrdaní, nemocní nebo těm, kteří morálně selhali.

10.3 Záchrana a znovunalezení lidství. Vnitřní proměna celého člověka

Jednoduše, nicméně krásně a hluboce přibližuje skutečnost obrácení novozákonní podobenství o milosrdném Otci a dvou ztracených synech (srov. Lk 15,11-32). V konkrétních postavách a jejich rozhodování, postojích a jednání nabízí role či model, v němž se může najít člověk všech dob, v nich obstát či selhat. Příběh neopomíjí ani vliv společenské situace.

V souvislosti s nabídkou obrácení, se spravedlností a láskou, s milosrdenstvím a zvláštním důrazem na důstojnost člověka je možno se inspirovat důrazy z morálky jedné církevní tradice.⁴²⁸

⁴²⁷ Srov. Katholisches Bibelwerk e. V., Barbara D. Leicht (Hrsg.): Grundkurs Bibel. Neues Testament 2. Werkbuch für die Bibelarbeit mit Erwachsenen, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2002.

⁴²⁸ Srov. Jan Pavel II.: Dives in misericordia. Encyklika o Božím milosrdenství z 30. listopadu 1980, Praha: Zvon, 1996, čl. 5-6.

Tato tradice poukazuje na porušení smlouvy lásky a na každé provinění a na promarněné dědictví milosti a důstojnosti. Tzv. marnotratný či ztracený syn má jako syn svou důstojnost v domě svého otce a nouze, do níž se dostane, mu má připomenout tuto důstojnost, na niž předtím, když se rozhodoval, nemyslel. Příběh vykresluje právě tento zoufalý osud porušené důstojnosti a vědomí promrhaného synovství. Rozhodnutí, jež pak koná ve stavu a situaci nouze, bídy, porušené důstojnosti jako důsledku viny, odhaluje, že v něm dozrálo vědomí ztracené důstojnosti. Přitom uznává svou vinu s jejími následky a očekává řešení podle norem spravedlnosti. Svým jednáním také urazil otce a dotkl se ho. Přesto se vydává na cestu. Jeho jednání, jež porušilo jeho vlastní důstojnost, však nebylo otci lhostejné, naopak jej bolelo.

A jejich vztah tím nebyl odstraněn, ani jednáním zrušen. Otec, jenž představuje Boha, jak jej interpretuje a ztělesňuje Ježíš z Nazareta, tento otec zůstal věrný svému otcovství, své lásce. Tento postoj a následné konání pohoršuje staršího syna, budí u něj odpor a závist. Otec si ale uvědomuje, že bylo *zachráněno* a v určitém smyslu *znovunalezeno lidství* ztraceného syna. Vždyť tento člověk byl vlastně mrtev zaživa a zase žije. Hlavní roli v otcově věrnosti sobě samému hraje důstojnost a lidství marnotratného syna. On pečuje o důstojnost svého syna. V kořenu je láska, jež je schopná se sklánět ke každému ztracenému člověku, ke každé lidské bídě, zejména k té morální. Ten, kdo se s takovou láskou setká, necítí se být ponížným, ale znovu nalezeným a znovu oceněným. Syn se mohl navrátit k pravdivému sebepoznání i poznání svých činů. Vztah, jenž se při tomto milosrdenství uskutečňuje, staví na společném prožitku toho, kdo je člověk, na společné zkušenosti důstojnosti člověka. Smysl podobenství ukazuje na soucítící pozornost, která vnímá zlo v člověku a ve společnosti, zároveň na znovuocenení, jako „*dobývání dobra zpod všech vnějších nánosů zla, které je na světě a v člověku*“. V tomto smyslu je milosrdenství zásadním obsahem Kristova mesiášského poselství a základní silou jeho poslání.⁴²⁹

Řečené můžeme ještě doplnit dalšími stanovisky církve: obrácení je třeba chápat jako počátek k tomu, aby člověk poznal, „*že když byl vyrván hříchu, je uváděn do tajemství Boží lásky a že Bůh ho volá, aby se s ním osobně spojil v Kristu. Neboť působením Boží milosti nastupuje nově obrácený duchovní cestu, na které se vírou již účastní tajemství smrti a vzkříšení a přechází od starého člověka k člověku no-*

⁴²⁹ Tamtéž, čl. 6.

vému (...) Tento přechod s sebou nese pokračující změnu smýšlení i chování; má se navenek projevit společenskými důsledky...⁴³⁰

„...Podobně církev zahrnuje láskou všechny postižené lidskou slabostí, dokonce v chudých a trpících vidí obraz svého chudého a trpícího zakladatele. Snaží se zmírnit bídu a chce v nich sloužit Kristu. Kristus byl ovšem svatý, nevinný, neposkvrněný (Žid 7,26), nepoznal hřích (srov. 2 Kor 5,21) a přišel jen usmířit hříchy lidu (srov. Žid 2,17); v církvi však jsou i hříšníci; je zároveň svatá i stále potřebuje očišťování a jde trvale cestou pokání a obnovy.“⁴³¹

Bude dobré taky nepřehlédnout, že jsou zmíněny kromě změny smýšlení a jednání i společenské důsledky. Av souvislosti s pojetím strukturální viny a hříchu je proto možné politicky rozšířit porozumění obrácení jako komplementárnímu pojmu strukturální viny a hříchu. Odůvodnit to lze propojením rozličných individuálních jednání a aktérů v komplexitě různých postupů. Je možno upozornit na nutné procesy uvědomění si a mnohé kroky změny smýšlení jedince, prostřednictvím nichž se může provádět kolektivní obrácení. Obrácení jedince se totiž dotýká změny v jednání, chtění i vidění. Takové obrácení se požaduje i od církve jako součásti společnosti.⁴³²

ΜΕΤΑΝΟΙΑ (metanoia) se interpretuje na bázi biblických svědectví (srov. Mk 1,2-6; 1,4.14; Mt 3,2; 4,17; Lk 3,1-6) jako působení, v němž se nitro člověka do slova *převrátí a obrátí* k Bohu. Jde tedy o prvek *lítosti*, o moment pravého obrácení se k Otci a k bližnímu, vůči němuž se dotyčný provinil, a o prvek „obnovy rovnováhy a souladu porušené hříchem“ a „obracení na cestě i za cenu vlastního sebezapření.“⁴³³ V této linii se vyjadřují i *Obřady pokání*,⁴³⁴ které již v úvodním sdělení označují pokání za konání, jež „nás vnitřně obrací a uschopňuje, abychom se mohli vrátit zpět.“ Na první místo úkonů kajícího řadí lítost, kterou vysvětluje jako „bolest duše nad spáchaným hříchem a jeho odsouzením, spojeným s předsevzetím už nehřešit“, a pokračuje dokonce konstatováním, že „*Kristovu království se totiž při-*

⁴³⁰ AG 13. Dokument II. vatikánského koncilu.

⁴³¹ LG 8. Dokument II. vatikánského koncilu.

⁴³² Srov. Hilpert Konrad: Umkehr. In: Hunold Gerfried W. (Hrsg.) unter Mitarbeit Sautermeister Jochen: Lexikon christlichen Ethik, Band 2 (L-Z), Freiburg im Breisgau: Herder, 2003, s. 1875-1876.

⁴³³ Jan Pavel II.: Reconciliatio et paenitentia, čl. 26.

⁴³⁴ Obřady pokání, Praha: Česká liturgická komise, 1982.

*bližujeme pouze vnitřní proměnou celého člověka (metanoia), která působí, že jsme zasaženi tou Boží svatostí a láskou, která se v poslední době projevila na Synu a která nám byla plně uštěďřena (sr. Žid 1 2; Kol 1,19 a j.; Ef 1,23 aj.), a začneme přemýšlet, soudit a pořádat svůj život. Na této lítosti srdce závisí pravdivost pokání. Obrácení má totiž zasahovat člověka v jeho nitru, aby mu den ze dne dodávalo většího světla a uvádělo ho do stále většího souladu s Kristem.*⁴³⁵

10.4 Nové, stále osvědčované určení celého života a jeho smyslu

Pojem *obrácení* vyjadřuje z antropologického pohledu nejprve skutečnost, že člověk má při vši své omylnosti a schopnosti chybovat a proviňovat se možnost sebe-korektury. Teologicky pak připomíná zkušenost, že se lidé stále znovu proviňují a člověk je i přes veškerou svou snahu odkázán na odpuštění. Člověk je schopen jednat a pojem obrácení obsahuje analytický i korigující prvek. V teologické etice, jež zakládá pojem na biblickém porozumění, se řadí obrácení k rovině jednání, v níž se promítají postoje a životní směřování osoby, na základě nichž se taková osoba rozhoduje. Více se tím projevuje intenzivnější sebereflexe a celostní účast osoby. Činy pokání se proto – v této rozhodnosti pro nově objevený koncept sebe sama na rozdíl od zkušenosti viny – ukazují jako tělesně vyjádřená, podpůrná symbolická jednání, jež odrážejí nově získané nebo hledané vyrovnání, zaměření či směřování.⁴³⁶

Systematicky k *obrácení* (μετάνοια) předložíme osm aspektů tohoto pojmu.⁴³⁷

Uvozeny jsou tím, že se může člověk provinit nejen tím, že něco nesprávného vykoná či tím, že nekoná tam, kde má konat, ale také tím, že připouští, že se něco nesprávného druhému děje. Dále se v návaznosti na tajemství viny v životě člověka podotýká, že nejde o to, abychom se z viny nějak vyvíňovali, ani to, abychom upadali do mechanismu strachu a ztráceli tak horizont naděje. Proto pojem a skutečnost obrácení znamená nezůstat stát u selhání, ale chopit se nových možností, zkusit začínat znovu. Nyní následuje oněch osm aspektů:

⁴³⁵ Tamtéž, Úvod, čl. 6.

⁴³⁶ Srov. Hilpert Konrad: Umkehr. In: Hunold Gerfried W. (Hrsg.) unter Mitarbeit Sautermeister Jochen: Lexikon christlichen Ethik, Band 2 (L-Z), s. 1873-1874.

⁴³⁷ Srov. Hasenhüttl Gotthold: Glaube ohne Mythos. Band 2: Mensch, Glaubensgemeinschaft, Symbolhandlungen, Zukunft, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 2001, s. 490-495.

1. obrácení znamená identifikaci s hříšníky, odstraňování bariér (*Entgrenzung*) v mezilidském vztahu. Nejedná se tedy o obrácení k zákonu, k normě, k tomu, co je zadané, ale otevření se směrem dopředu, otevření se dialogu. Znamená to vstupovat do vztahovosti, aniž by se vylučovaly určité skupiny lidí či určití lidé. Jde pak o skutečný příklon ke stvoření, o pravý obrat k lidem. Tento aspekt se opírá o ježíšovskou praxi, jak je známa z evangelií;
2. znamená uvolnění, osvobození (*Freisetzung*) z toho, co je, vyjití (exodus) ze stávajícího stavu. Tím se otevírají nové možnosti. Člověk se nepřipoutává na stávající poměry, ale počítá s pozitivními možnostmi. Jedinec může zaujmout odstup k sobě samému a uvědomit si svou svobodu prostřednictvím činnosti osvobození. Člověk je schopen proměny a to dodává jeho životu nový smysl, nový horizont smyslu. Jde tedy o změnu smyslu a člověk se může nově uskutečňovat podle nového smyslu, podle změněného smýšlení; oba dva aspekty představují návrat k sobě samému, uvědomění si sebe sama, testování své vnitřní situace, ve smyslu toho, když jde někdo do sebe;
3. ale nemyslí se tím intelektuální niternost, nýbrž *uvědomění si horizontu smyslu života*, pro nějž se člověk rozhoduje. Jedinec přitom poctivě vnímá sebe a pravdivost svého bytostného já. Komunikaci pak umožňuje uvědomění si dvojznačnosti lidského bytí, přičemž se dotýčný neuzavírá do sebe a neulpívá na svém já a rovněž neutíká před svým sebeurčením proto, aby se zbavoval sebe sama;
4. proto je obrácení jako *akt rozhodnutí* sebeuskutečňováním, a znamená tedy změnu úsudku, směru uskutečňování jednotlivého činu a praxe, představuje nové sebeurčení člověka v jeho uskutečňování;
5. v křesťanském pojetí je toto sebeurčení vázáno na orientaci, kterou je *způsob existence Ježíše Krista*. Kdo je pak ochoten se obrátit, začít nově, dostává se do Boží blízkosti, do Boží sféry, v níž může živého Boha zakusit. Tato skutečnost ukazuje na zdánlivý paradox, že se člověk ve svém svobodném sebeurčení nechává určovat tím, co k němu přichází. Žije tak ve vztahu, cítí se v něm být obdarován, chápe sebe podle tohoto obdarování a v Ježíšově modelu spatřuje možnost, jak utvářet svůj život pod Boží vládou;
6. takové obrácení vede k *radosti z (nového) utváření života*. Tato radost plyne z důvěry, že lze dvojznačnost lidského bytí překonat. Před životem tohoto člověka se objevuje pevné pozitivní znaménko, že je mu Bůh blízko;
7. obrácení se proto týká *celého života* tím, že jej člověk uskutečňuje, neplatí jen

pro jednotlivý čin. Znamená úplně novou orientaci, ono základní rozhodnutí (*optio fundamentalis*), jež směřuje jednotlivá rozhodnutí u konsekventního jednání. Poukazuje se tím na stálou revizi základního směřování celého života, hodnot a měřítek, jak se předkládají podle toho, co je, a jak reprezentují obecné chápání člověka. Vztahuje se k teoretickému i praktickému rozumu. **ΜΕΤΑΒΟΙΑ** se stává silou, jež nově určuje život, mění smysl všeho a nově určuje i vztahy a poměry;

8. proto na to navazuje *sociální* rozměr obrácení. Obrácení neznamena nějaký privátní jednotlivý akt mezi Bohem a lidskou duší, ale zprostředkovává se sociálně. Osvobozování, které zahrnuje, je společenským problémem. Vychází se z toho, že je svoboda možná jen tam, kde zajišťují svobodu druhým, tedy v činnosti osvobozování. Taková svoboda je solidární. Staví se na tom, že vládne-li někde nsvoboda, je zpochybněno i moje obrácení a moje svoboda. Vyjadřuje se naděje, že vina a hřích jsou překonatelné. Proto je možno hovořit o společenství věřících jako o společenství naděje a solidarity, které nikoho nevyklučuje z možnosti odpuštění a obrácení. V tomto aspektu se odkazuje na některá biblická místa:

„Což to je půst, který si přeji? Den, kdy se člověk pokořuje, kdy hlavu sklání jako rákos, žínici obléká a popelem si podestýlá? Dá se toto nazvat postem, dnem, v němž má Hospodin zalíbení? Zdalipak půst, který já si přeji, není toto: Rozevřít okovy svévole, rozvázat jha, dát ujařmeným volnost, každé jho rozbít? Cožpak nemáš lámat svůj chléb hladovému, přijímat do domu utišťené, ty, kdo jsou bez přístřeší? Vidíš-li nahého, obléknout ho, nebýt netečný k vlastní krvi? Tehdy vyrazí jak jitřenka tvé světlo a rychle se zhojí tvá rána. Před tebou půjde tvá spravedlnost, za tebou se bude ubírat Hospodinova sláva“ (Iz 58,5-8);

„Toto praví Hospodin zástupů: Vynášejte pravdivé rozsudky a ať každý prokazuje svému bratru milosrdenství a slitování. Neutiskujte vdovu a sirotka, bezdomovce a trpícího, nikdo ať ve svém srdci nezamýšlí proti bratru nic zlého“ (Za 7,9-10);

„...Pojďte, požehnaní mého Otce, ujměte se království, které je vám připraveno od založení světa. Neboť jsem hladověl, a dali jste mi jíst, žíznil jsem, a dali jste mi pít, byl jsem na cestách, a ujali jste se mne, byl jsem nahý, a oblékli jste mě, byl jsem nemocen, a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou. Tu mu ti spravedliví odpovědí: Pane, kdy jsme tě viděli hladového, a na-

sytili jsme tě, nebo žíznavého, a dali jsme ti pít? Kdy jsem tě viděli jako počestného, a ujali jsme se tě, nebo nahého, a oblékli jsme tě? Kdy jsme tě viděli nemocného nebo ve vězení, a přišli jsme za tebou? Král odpoví a řekne jim: Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratrů, mně jste učinili“ (Mt 25, 34a-40).

Ještě můžeme vše dokreslit tím, co říká Ježíš v Janově evangeliu: „*Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný. Vždyť Bůh neposlal svého Syna na svět, aby svět soudil, ale aby skrze něj byl svět spasen*“ (Jan 3,16-17). Ve stejném smyslu zaznívá v evangeliu dle Lukáše: „*Neboť Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo*“ (Lk 19,10). Výzva k obrácení (metanoia, pokání) v ježíšovském stylu vychází z poznatku a zkušenosti, že lidem, kteří se ztratili v různém strachu, výčitkách viny, snahách o nápravu a ambivalentních pocitech, nelze pomoci vštěpováním a zostřením ustanovení Zákona, ale že potřebují zbavovat strachu prostřednictvím důvěry, osvobozovat od viny skrze odpuštění, povzbudit dobrotou a osvobodovat jejich vnitřní rozpory a rozervanost útechou a zaslíbením. Zaslíbený Duch svatý dostává proto jméno Paraklet (Utěšitel, Přímluvce) (srov. např. Jan 14,16.26; 15,26; 16,7; Sk 9,31): „*Teprve tehdy, když lidé našli sebe sama v protějšku lásky, které mohou bezpodmínečně důvěřovat, protože se díky ní smějí vnímat, že jsou bezpodmínečně zamýšleni a podepřeni, získávají znovu v jednotě se sebou svobodu být a jednat tak, jak vlastně by rádi už vždy byli a jednali. Je to místo, v němž se neutralizuje postoj eticky optimistického obrazu člověka do dramatického pohledu na lidské bytí mezi ztraceností a záchranou, mezi tragickým být zmítán a k něčemu dohnán a terapeutickým odoláním a způsobilostí obstát, mezi zoufalstvím a důvěrou.*“⁴³⁸

10.5 Malé shrnutí

Vrátíme-li se k systematizaci pojmu obrácení, křesťanská μετάνοια je v ní shrnuta do „*nového způsobu existence člověka, který se orientuje podle Ježíše Krista a v aktu rozhodnutí se navrácí k sobě samému tak, že osvobozen od toho, co je předem*

⁴³⁸ Drewermann Eugen: Die Apostelgeschichte. Wege zur Menschlichkeit, Ostfildern: Patmos, 2011, s. 140-141.